

Araştırma Makalesi

Türk müziği çocuk şarkılarında Kürdi (Frigien) makamı yapısının incelenmesi

Mehmet Alan¹

Müzik Eğitimi Bölümü, Eğitim Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye

Makale Bilgisi	Öz
Geliş: 18 Aralık 2023 Kabul: 20 Mart 2024 Online Yayın: 30 Mart 2024 Anahtar Kelimeler Türk çocuk şarkıları Frigien makamı Kürdi makamı Türk müziği makamları 2822-3195 / © 2024 TM Genç Bilge Yayıncılık tarafından yayınlanmakta olup, açık erişim, CC BY-NC-ND lisansına sahiptir. 	Türk çocuklarının müzikle metodik olarak tanıştığı ilk dönem ilkököl dönemi. Bu dönemde Türk eğitim sisteminde ilkököl öğretmenleri Türk çocuk şarkılarının öğretiminde önemli roller üstlenmektedir. Türk çocuk şarkılarının müzikal yapılarının belirlenmesi ve bunun öğretmen yetiştirme aşamasında içerik olarak sunulması oldukça yararlı olabilir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de öğretilen çocuk şarkılarındaki Kürdi (Frigien) makam yapısını incelemektir. Bu amaca yönelik olarak desenlenen bu çalışmada döküman analizi yöntemi ile betimsel araştırma tasarlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye’deki ilkokullarda kullanılan şarkı kitaplarında yer alan çocuk şarkıları taranmıştır. Bunun sonucunda Dört Mevsim, Kuş ve Kış, Horon, Çayda Çıra adlı çocuk şarkıları incelemeye alınmıştır. Çocuk şarkılarının belirlenmesinden sonra bu çocuk şarkılarının analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda, Türk çocuk şarkılarında hem tonal hem de modal müzik yapılarının birlikte kullanıldığı, Kürdi (Frigien) makamı yapısının da çocuk şarkılarında görüldüğü belirlenmiştir. Türkiye’de sınıf öğretmeni yetiştirme programlarında, müzik öğretimi ile ilgili içeriklerde Türk Müziği Makamlarının ve bunların yapısal özelliklerinin yerelden evrensele ilkesi doğrultusunda öğretilmesi yararlı olacaktır.

Makaleye atıf için

Alan, M. (2024). Türk müziği çocuk şarkılarında Kürdi (Frigien) makamı yapısının incelenmesi. *Türk Müziği*, 4(1), 69-76. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10903600>

Giriş

İlkokullarda sürdürülen müzik eğitimi derslerinde yer alan çocuk şarkılarının yapıları, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ulusal ve evrensel değerlerde planlanmaktadır. Türkiye’deki çocuk şarkılarında hem tonal hem de modal (Makamsal) müzik yapılarının birlikte kullanıldığını ve bu makamlar içerisinde Kürdi (frigien) makamı yapısı da çocuk şarkılarında görülmektedir.

Bin yıldan fazla Avrupada da kullanılmış olan Frigien Makamı, halk şarkılarında ve Hristiyan ilahilerde yer bulmuştur. Onlarca yüzyıl kabul gören bu makam, halen Türkiye de Klasik Türk Müziği şarkılarında, Halk Türkülerinde, Popüler Müzik ve Okul Şarkıları içerisinde yer bulan, yaşayan bir makam olarak görülmektedir (Say. 1997).

Frigien makamının tarihsel gelişimi

Frigien makamı da diğer makamlar gibi, Anadolu dan Avrupa ya geçmiş bir makamdır. Bu makamın Avrupaya gelişi ve kilise müziğine geçişi, Havari Pierre, tarafından gerçekleştirilmiştir. Havari Pierre in, M.S. 54 yılında Antioch (Hatay - Antakya) da öğrenerek Dorien yapısındaki ilahileri Avrupa ya getirerek genç hristiyan topluluklarına öğrettiği bilinir².

“Batıda Hristiyan müziğine düzen getirmeyi amaçlayan ilk kişi Milano Piskoposu Ermiş Ambroise’dur (M.S. 340-397). Saint-Ambroise, Doğu kiliselerine öykünerek kendi kilisesinin müzikli ayinlerini saptamıştır. Sol, Fa, Re Mi notalarıyla

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim dalı, Eskişehir, Türkiye. E-mail: mehmeta@anadolu.edu.tr. ORCHID: 0000-0002-1821-4870

²Korda, Nemetz-Fiedler, Wieninger. A.g.e.

başlayandört diziye sırasıyla Dorien, Frigien, Eolyen ve Miksolidien adlarınıvermesine karşın, bu dizilerin eski Yunan makamlarıyla ilgisi yoktur. Authentique denen bu dört dizi beşliyi aşmıyordu” (Say, 1997, s: 72). Genel olarak Türk Halk Şarkılarında görülen Bozlak dizilerindeki yapıda, dizinin seyri inici karakterdedir ve dört beş sesi geçmezler³.

Papa I. Gregorius (M.S. 540-604) Ambrosius’un IV. Yüzyılda düzenlediği dört Authentique makama dört plagal makam daha eklemiştir⁴. Daha az hareketli ve daha durağan olan bu sekiz makamın dizileri, sekiz sestten oluşmaktadır. Gregorius un kilise makamlarından birisi de Frigien (Kürdi) Makamıdır⁵.

Ortaçağ Kilise Makamları

Figür 1. Ortaçağ kilise makamları (Say, 1997, s:74)

Kürdi makamı yapısı

Türk Müziği makamları içerisinde yer alan ve halkın çok ilgi duyduğu kürdi makamı, yapısındaki küçük ikili aralık ile başlayan dizisi sebebiyle çok duygulu bir makamdır. Bu makam bin yıllarca, Anadolu da yaşayan Türk insanının her tür müziğinde yer almaktadır. Makam özellikleri sebebi ile her tür müzikte kolay yapılandırılabilir. Türkiye de yapılan her tür müzik içerisinde kullanım özelliği ile çok geniş bir açıda görülmektedir. Halk Müziği kültüründen, Popüler Müzik kültürüne, Geleneksel Türk Müziğinden Okul şarkılarına ve hatta Türk Rock müziği içerisinde de sıkça kullanılmaktadır.

Kürdi Makamını tanımadan önce, tonal müzik dizilerindeki aralık yapısıyla çok farklı olan Türk Müziğindeki aralıkları incelemekte yarar görmekteyiz. “Batı musikisinde bir tam sesin ikiye bölünebilme özelliği vardır. Bunun için diyez ve bemoller tek şekil olarak yazılır (Bak: Diyez ve Bemol). Türk Musikisinde ise diyez ve bemoller birden fazla kıymette gösterilirler. Şöyle ki: Bir tam ses dokuz eşit parçaya bölünür. Her parçaya **Koma** adı verilir. Türk Musikisinde komalar bir, dört, beş, sekiz adedi bir araya getirilerek kullanılır. Aşağıdaki tabloda kıymetlere göre diyez ve bemoller gösterilmiştir. Kolaylık olması bakımından muhtelif kıymetlerdeki bu sesler harflerle ifade olunur” Yılmaz, 1977, s:39).

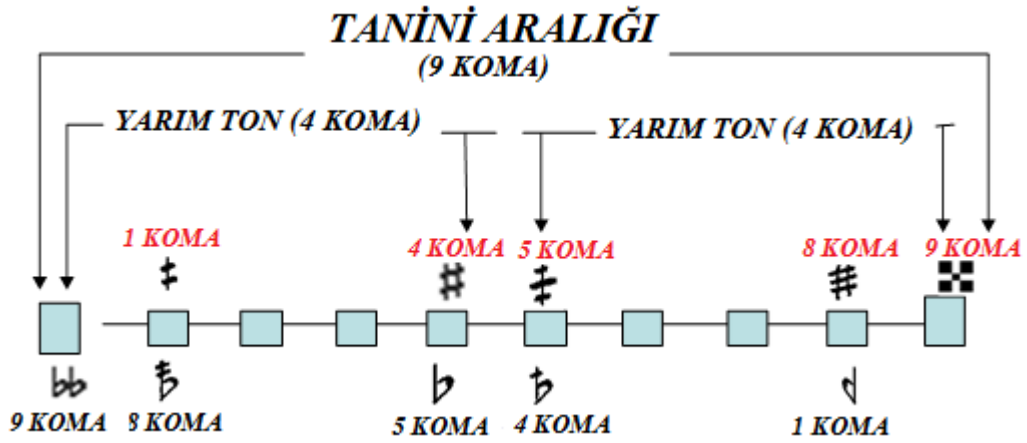
³ Korda, Nemetz-Fiedler, Wieninger. A.g.e.

⁴ Selanik, Cavidan, A.g.e.

⁵ Grout, Donald J.- Palisca, Claude V. A.g.e.

Tablo 1. Türk Müzik Sisteminde Aralık Şeması

<i>ARALIK ADI</i>	<i>KOMA DEĞERİ</i>	<i>DİYEZLER</i>	<i>BEMOLLER</i>	<i>SEMBOLÜ</i>
<i>KOMA</i>	1	♯	♮	<i>F</i>
<i>BAKİYE</i>	4	♯	♮	<i>B</i>
<i>KÜÇÜK MÜCENNEP</i>	5	♯	♮	<i>S</i>
<i>BÜYÜK MÜCENNEP</i>	8	♯	♮	<i>K</i>
<i>TANİNİ</i>	9	♯	♮	<i>T</i>
<i>ARTIK ARALIK</i>	9+4	-	-	<i>A</i>

Sekil 1. Tanini Aralığında “ Ve Bemollerin Yer Alışı

Bir tam aralığın dokuz bölündüğü ve bu aralıkların **Koma** adıyla anılması tüm ortak müzik kültürlerinde göze çarpar. Yalnız Türk Müzik sisteminde bir tam aralıkta beş adet bemol ve beş adet diyez değerleri görülmektedir⁶.

Klasik Türk Müziğinde Kürdi Makamı Yapısı ⁷

Karar sesi: Dügâh

Seyir : Çıkıcıdır

Dizi: Kürdi Dörtlüsü+ Neva’da Buselik Beşlisi

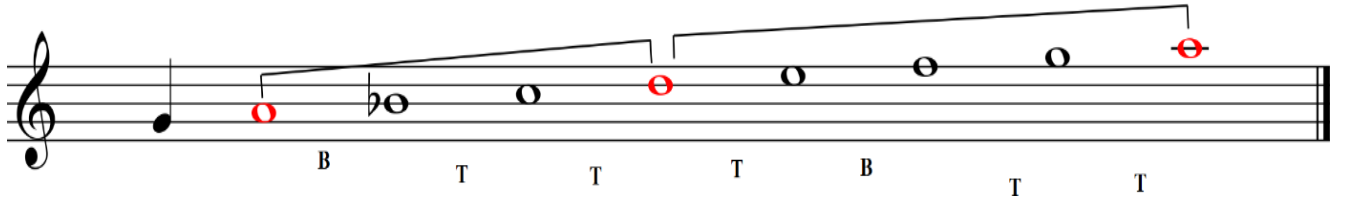
Güçlü : Neva

Yeden: Rast

Donanım : Si Küçük Mücennep Bemolü

⁶ Yılmaz, Zeki. A.g.e.

⁷ Yılmaz,Zeki. A.g.e.

Figür 2. Kürdi makamı dizisi (Yılmaz, 1977, s: 102)

Dizinin Seyri: Kürdi Makamı, seyrine genellikle Kürdi dörtlüsü civarında başlanır. Dördüncü basamak sesi olan Neva perdesinde asma kalış yapılır. Sonra dizinin üst tarafında bulunan Buselik beşlisinin seslerine geçilir. Güçlüde tekrar kalış yapıldıktan sonra Kürdi dörtlüsünün sesleriyle Dügah perdesinde karar verilir.

Türk Halk Müziğinde Bozlak Dizisi

Türk Halk Müziği eserlerinde **Kürdi** (Frigien) makamı dizisine, **Bozlak Dizisi** adı verilmektedir. Kürdi makamı dizisinin seyri, Geleneksel Türk Müziği yapısında çıkıcı bir dizidir. Bozlak dizisi, tersine inici olarak kullanılır. Dizi, daha esnek bir yapıda kullanılmaktadır⁸.

BOZLAK DİZİSİ

Figür 3. Bozlak Dizisi (Yener, 2003, s:344)

Çocuk Şarkılarında Kürdi Makamı Dizisi

Figür 3. Mi Kararlı Kürdi (Frigien) Makamı dizisi

Kürdi makamı ve Frigien dizileri arasındaki ortak değerler

Kürdi Makamı ile Frigien Dizileri incelendiğinde, dizi sesleri aralık yapısı ile aynı olduğu çıkar karşımıza. Geleneksel Türk Müziği makamlarında da diatonik aralıklar aynı tonal müzikte olduğu gibi bulunmaktadır. Her iki dizi de Diatonik aralıklardan oluşur. Her iki dizi de şarkılarda özgürce kullanılabilir yapıdadır. Özellikle çocuk şarkılarındaki (mi sesi üzerindeki halk türküleri ve çocuk şarkılarındaki gözlenen) yapısıyla Frigien modu benzerlik taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de öğretilen çocuk şarkılarındaki Kürdi (Frigien) makam yapısını incelemektir. Bu amaca yönelik olarak desenlenen bu çalışmada doküman analizi yöntemi ile betimsel anlatım kullanılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de ilkokullarda kullanılan şarkı kitaplarında yer alan çocuk şarkıları taranmış ve bunlardan bazıları rastgele seçilmiş ve incelenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmanın amacına yönelik olarak, doküman analizi yöntemi ile betimsel anlatım kullanılmıştır. Bu bağlamda ilköğretim okullarında kullanılan ders ve şarkı kitaplarında yer alan çocuk şarkıları taranmış ve bunlardan bazıları rastgele

⁸ Yener, Sabri

seçilmiş ve incelenmiştir. “Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir (Yıldırım-Şimşek, 2013, s:218)”. Araştırmacılar, yaptıkları araştırmanın içeriği doğrultusunda veri kaynakları içerisinde hangi veri kaynağının önem taşıdığını ve kullanabileceğini araştırmaya daha yararlı olacağını seçebilirler. Örneğin, eğitim ile ilgili bir araştırmada şu tür dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılabilir; eğitim alanında ders kitapları, program (müfredat)yönergeleri, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, toplantı tutanakları, öğrenci rehberlik kayıt ve dosyaları, öğrenci ve öğretmen el kitapları, öğrenci ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitimle ilgili resmi belgeler, vb. (Boğdan ve Biklen, 1992; Goetz ve LeCompte, 1984).

Bulgular

Kürdi makamında örnek çocuk şarkıları

Dört Mevsim Şarkısı

DÖRT MEVSİM

Orta Hızda Söz-Müzik: Mehmet Alan

1. Son ba har kış ilk ba har son ra sı cak yaz ge lir.
2. Son ba ha rın rüz ga rı, kış ge lin ce kar to pu.

1. Her bi ri ay rı gü zel dir biz le re neş e ve rir.
2. İlk ba ha rın yağ mu ru var yaz ge lin ce su to pu.

Figür 4. Dört Mevsim şarkısı notası (Alan, 2020, s:13)

Bu çocuk şarkısında Kürdi (Frigien) makamı yapısının okul şarkısı biçiminde bestelendiği görülmektedir. Bu şarkıdaki ses dizine baktığımızda, mi-la arası kürdi dörtlüsünü görmekteyiz. İlkokul çocuklarının ses yapılarına göre bestelenmiş olduğu göze çarpmaktadır. Dört sestten oluşan bir yapıda görülen Dört Mevsim adlı şarkı ilkokul çocuklarının özellikle ana ilkokul birinci ve ikinci sınıflarında çocukların rahatça seslendirebilmesi düşünülmüş kürdi makamının mi sesinde yalnızca dörtlü olarak ele alındığını görmekteyiz.

Kuş ve Kış Şarkısı

KUŞ VE KIŞ

Moderato Söz-Müzik: Salih Aydoğan

1. Gül so lu yor kuş u çu yor
2. Güz ge çe cek sis ba sa cak
3. Kuş do na cak aç ka la cak

1. Yel e si yor Güz ge li yor
2. Kış ge le cek kar ya ğa cak
3. Kim ı sı tıp yem ve re cek

Figür 5: Kuş ve Kış (Akkaş, 2001, s:55).

Bu çocuk şarkısında da Kürdi (Frigien) makam yapısının kullanımı Dört Mevsim şarkısında olduğu gibi okul şarkı yapısı biçiminde görülmektedir.

Horon Şarkısı

HORON

Çok Çabuk **Türkü**
Yöresi: Trabzon

1. Sis da ğı nın ba şın da ho ra na bak ho ra na
2. Vu run vu run vu ra lım es ki le ri kı ra lım

1. Bü tün ar ka daş la rı is ti yo ruz ho ro na.
2. Bu ra da us ta çok tur ye ni den yap tı ra lım.

Figür 6. Horon Şarkısı (Şahin-Melek. 2002, s: 37).

Bu çocuk şarkısında türkü formlarında yer alan Kürdi (Frigien) makam yapısında kullanımını görüyoruz. Türk Halk Müziği formlarında makamların klasik Türk müziği makam yapılarına göre daha özgür kullanıldığı bilinmektedir. Klasik Türk Müziği yapısındaki kurallar, halk müziği yapılarında daha rahat katı kurallara uymayan bir yapıda görülürler. Bunun nedeni, halk türkülerinde herhangi bir eğitim almamış, sosyal olayların etkisiyle halktan kişilerin içinden geldiği gibi duygularını kendi ifade biçimiyle seslendirerek yaktıkları halk ezgileri olmasıdır. Yukarıdaki Horon oyunu için yapılmış türküde, çıkıcı dizi olması beklenen Kürdi Makamı dizisini inici olarak görmekteyiz.

Çayda Çıra Şarkısı

ÇAYDA ÇIRA

Orta Hızda **Elazığ Yöresi Halk Türküsü**

1. Çay da çı ra ya nı yor
2. Ay da yıl da ya nı yor
3. E la göz u ya nı yor
4. Yü rek mi da ya nı yor

Ha nım na nay kız na nay
Na nay gü ze lim na nay
Na nay sev di ğim na nay

Figür 7. Çayda Çıra (Aydın, 1996, s:67).

Bu şarkıda da türkülerde geçen Kürdi (Frigien) yapısının kullanımını görüyoruz (Bozlak Formu). Burada da Horon şarkısındaki yapıda bir Elazığ Halk Oyunu türküsünü görmekteyiz.

Sonuç

Bu çalışmada rastlamsal olarak seçilmiş dört şarkı incelendiğinde, yapılarının kürdi makamında (frigien modunda) olduğu görülmüştür. İki türkü ve iki çocuk şarkısı örneğinde de makam yapısı kürdi dörtlüsü üzerine kurulmuş bir kürdi makamı görülmüştür. Çocuk şarkısı olarak bestelenmiş olan “Dört Mevsim” ve “Kuş Ve Kış” şarkılarında makamın dört sesli olarak işlendiği görülmüştür. “Horon” ve “Çayda Çıra” adlı türkü örneklerinin makam yapıları incelendiğinde,

Horon adlı türkünün kürdi dörtlüsünden oluştuğu, Çayda Çıra adlı örneğin makam yapısının ise Kürdi Dörtlüsü ve Buselik Beşlisinden oluştuğu görülmüştür. Bu sonuçlar bize Kürdi Makamının halen Türk Müziği ve Türk Okul Müziğinde vazgeçilemez makamlarından olduğunu göstermektedir. Türk okul müziği şarkıları incelendiğinde, gerek Türk Halk Müziği yapılarında ve gerekse Türk Okul Müziği yapılarında kürdi makamının halen capcanlı olarak görüldüğü sonucuna bizleri ulaştırmaktadır. Bu da bizlere öğretmen eğitiminde hazırlanacak programların içerisinde mutlaka Türk Müziğinde çok beğenilerek kullanılan makamların yapılarının ilkokullarda diğer derslerin yanında müzik derslerini de öğretecek olan sınıf öğretmenlerine öğretilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sınıf öğretmeni adaylarının okul çocuk şarkılarında yer alan makamsal yapılar hakkında bilgi sahibi olmaları bir gerekliliktir. Bu nedenle ilkokullarda müzik öğretiminden sorumlu olacak öğretmen adaylarının mesleklerinde çocuklara şarkı öğretirken kendilerine yol gösterebilecek müzik yapıları konusunda eğitilmeleri gerekmektedir. Öğretmen yetiştirmede küresel bir bakış açısına ulaşmayı hedefleyen programların, günümüz eğitim anlayışını oluşturan kültürel değerleri de kapsaması gerekmektedir. Öğretmen eğitimi veren kurumların, bunu bilinenden bilinmeyene göre öğretmek uygulaması düşünülmelidir. Bu bakımdan öğretmen yetiştiren kurumlarda bölgesel müzik yapılarının evrensel müzik yapılarıyla ilişkilendirilerek öğretilmesi, bu yapıların gelecek nesillere aktarılmasının olmazsa olmazıdır.

Sonuç olarak, döküman taraması yöntemiyle yapılan bu çalışma, Türk çocuk şarkılarında major ve minör tonal yapılarıyla beraber, geleneksel Türk Müziği yapılarından Kürdi makamı (Frigien) yapısının da çocuk şarkılarında görüldüğünü ortaya koymuştur. Türkiye de ilkokul çocuklarına evrensel değerde şarkıların yanında, kendi ulusal şarkılarını öğretecek olan sınıf öğretmenlerinin Kürdi (Frigien) Makamını iyi bilmeleri ve kullanabilmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Eğitim sistemimizde, Evrensel (tonal) yapılara eş ağırlıkta görülen modal (makamsal) yapılar da Türkiye'deki ilkokullarda müzik öğretimini 4 yıl sürdürecektir olan sınıf öğretmeni adaylarına okul şarkılarında en çok görülen Kürdi (Frigien) Makamının ve yapısal özelliklerinin de, öğretilmesi yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Alan, M. (2020). *Pamuk Şekerleri Çocuk Şarkıları*, Ankara: Yurt Renkleri Yayınevi.
- Akkaş, S. (2001). *Müzik 1 Ders Kitabı*, Ankara: Pasifik Yayınları.
- Aydın, Ş-S. (1996). *Müzik 3, Ders Kitabı*, Ankara: Küre Yayıncılık.
- Grout, D. J., ve Palisca, C. (1988). *V. A History of Western Music*, Newyork-London: W.W.Norton & Company, Inc.
- Karadeniz, M.E. (1979), *Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Korda, N., ve Fiedler, W. (1975), *Music In Europa 2 Teil*. Wien: Music Verlag Döblinger.
- Mimaroglu, İ. K. (1990). *Müzik Tarihi*, İstanbul. Varlık Yayınları.
- Say, A. (1997). *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Selanik, C. (1996). *Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Sözer, V. (1986). *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şahin, O., ve Nuray, M. (2002). *İlköğretim Müzik 4*, Ankara: Okyay Yayıncılık.
- Yener, S. (2003). *Bağlama Öğretim Metodu III*, 4. Baskı. Ankara: Cem Veb Ofset.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yılmaz, Z. (1974). *Türk Musikisi Dersleri*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayıncılık.

Examination of the structure of Kürdi (Frigien) mode in Turkish music children's songs

Abstract

The first period in which Turkish children are introduced to music methodically is the primary school period. In this period, primary school teachers in the Turkish education system play important roles in teaching Turkish children's songs. Determining the musical structures of Turkish children's songs and presenting them as content during the teacher training phase can be very useful. The aim of this study is to examine the Kurdi (Frigian) makam structure in children's songs taught in Turkey. In this study designed for this purpose, a descriptive research was designed with the document analysis method. In this context, children's songs in the song books used in primary schools in Turkey were scanned. As a result, children's songs called Four Seasons, Bird and Winter, Horon, and Çayda Çıra were examined. After identifying the children's songs, these children's songs were analyzed. As a result of the research, it was determined that both tonal and modal musical structures were used together in Turkish children's songs, and the Kürdi (Frigien) makam structure was also seen in children's songs. In classroom teacher training programs in Turkey, it would be useful to teach Turkish Music Makams and their structural features in line with the principle of local to universal in content related to music teaching.

Keywords: Turkish children's songs, Phrygian makam, Kurdi makam, Turkish music modes